

MYSLIAC NA PROFESORA JÓZEFA BAŃKU (K sedemdesiatym narodeninám filozofa)

ADAM A. DURA, Inštitút filozofie Sliezskej univerzity, Poľsko

I. Cesty filozofického myslenia. Cesty filozofického myslenia a tvorivých výskumov J. Bańku vytyčuje štúdium kresťanskej filozofie (Katolícka univerzita v Lubline), problematika dejín poľskej filozofie (Univerzita Adama Mickiewicza v Poznani) a vypracovanie vlastného filozofického stanoviska (Sliezska univerzita v Katoviciach). Do prvého obdobia sa wpisuje záujem o Sartra, do druhého monografie z oblasti dejín poľskej filozofie. Prvá monografia bola venovaná filozofickým názorom M. Wiszniewského, ktorý – ako pozitivistu – bol za likvidáciu metafyziky. Namiesto nej sa prikláňal k hľadaniu reálnych základov hospodárskeho a kultúrneho rozvoja. Druhá monografia sa sústreďuje na W. Jastrzębowského, ktorý vytvoril zovretý systém praxeológie a ako prvý v svetovej vede o práci načrt ergonómie. Tretie obdobie tvorí vypracovanie recentizmu, teda vlastného filozofického stanoviska. Ako sám píše, sprievodcov na tej ceste bolo mnoho: Parmenides, Zenón z Eley, Plátón, Spinoza, Bergson a vymenovaný ako posledný – Mikuláš Kuzánsky [1]. Každému z nich J. Bańka venuje samostatnú, prenikavú monografiu. Je to rovnako oblasť výskumnej práce pre historikov filozofie, ako aj oblasť nastávajúcich analýz recentizmu.

Vypracovanie vlastného filozofického stanoviska je naznačené odmietnutím módného filozofického postmodernizmu a hermeneutiky. Filozofický postmodernizmus neoznačuje ani tak „koniec filozofie“, ale skôr jej krízu, a to v mnohých aspektoch. V 20. storočí sa skončilo mnoho ideí a filozofických projektov ([1], 197 – 217; [2], 217). V tomto kontexte sa J. Bańka hlási k názorom Hegela, ktorý pripomína, že jediným spôsobom existencie pravdy môže byť systém ([3], 11). Katovický *Filozof* začína poukazom na apórie dekonštrukcie filozofie ako systému a aj faktom, že hermeneutika degraduje veľké systémy prostredníctvom interpretácií. Sám navrhuje originálny, recentivistický spôsob filozofovania.¹

Pestovať systémovú filozofiu v jeho chápaní znamená kreovať samostatnú teoretickú koncepciu, ktorá predstavuje zvrät v myslení zhodne so zásadou „nemáť predchodcov“. Systém vyjadruje hlavnú intuíciu filozofa, ktorý doň wpisuje vlastné existenčné vedomie. Samotná filozofia je zas chápaná ako spôsob pociťovania a konceptualizovania ľudského osudu.

Pri vedení diskusií o filozofických teóriách je potrebné, poznamenáva Mieczysław A. Krapięć, zamyslieť sa nad samotným formálnym predmetom konštrukcie, lebo pre filozofa, ktorý chce pochopiť skutočnosť, aj pre historika filozofie, ktorý túži pochopiť skúmaný systém, má zásadný význam ([5], 317). „Ideou“, ktorá rozhoduje o recentistickej filozofii, je čas, presnejšie – *tempus recens*. Čas, s ktorým od ne-

* Článok venuje autor pánovi profesorovi Józefovi Bańkovi.

¹ Za počiatok recentizmu sa považuje monografia J. Bańka: *Ja-teraz. U źródeł filozofii człowieka współczesnego*, Katowice 1983 [4].

pamäti zápasila ľudská myseľ, sa stáva východiskovou kategóriou recentizmu; *arché* filozofického pohľadu a chápania skutočnosti. „Prítomnosť“ vystupuje, vari po prvýkrát, vo funkcii primárneho princípu. *Tempus recens* rozhoduje o metóde filozofovania (*a recentiori*) aj o filozofii prítomnosti.

II. Metóda filozofovania *a recentiori*. Východiskovým bodom uvažovania J. Baňku o čase, súčasne o bytí v čase, je zdôraznenie momentálnej reality. Status teoretických tiež recentizmu definuje *tempus recens*. To, čo je súčasné, podlieha zmene, ale v toku tejto zmeny každý moment nadobúda v subjekte svoje „teraz“, oddaľujúc minulosť od budúcnosti v stále novom *recens*. Podľa J. Baňku predmety vchádzajú do stavu bytia cez prítomný moment. Obdobie nejakej udalosti sa stáva vždy opisom ľudskej skutočnosti, ktorú človek nemôže poznávať v odtrhnutí od seba.

Existuje najkratšia definícia recentizmu – čas, to je kritérium pravdy. Inými slovami, recentizmus je filozofiou prítomnosti (lat. *recens* – „prítomný“). V tom zmysle recentizmus označuje názor, že náš svet sa rodí zakaždým znovu (*a recentiori*), ale súčasne so skúsenosťou, že už raz akýmsi spôsobom existoval. Na otázku či bol taký čas, keď nebolo času, recentizmus odpovedá: Na počiatku bola prítomnosť. V nej sa objavil pozorovateľ, čo dovoľuje hovoriť o antropickom princípe vo filozofii. J. Baňka, odvolávajúc sa na I. Kanta, pripomína, že každé poznanie sa začína skúsenosťou, akoby sa svet rodil *a recentiori*, po prvýkrát, nový, vždy svieži. Odmietá teda ideu opakovateľnosti udalostí, poznávacích zážitkov, pocitov a umeleckých skutočností; uznáva však prvotnosť a neopakovateľnosť tých fenoménov. Recentizmus prijíma ako zásadu, že gramaticky je opis javov možný v každom čase, ale pravdivo len v prítomnom čase. Nemáme teda možnosť identifikácie a opisu minulosti ani predpovedania budúcnosti.

Týmto spôsobom sa v recentizme črtá triáda: čas – bytie – človek. Samotný recentizmus je *tempocentrickou* filozofiou. J. Baňka podobne ako sv. Augustín uznáva prítomnosť (*tempus recens*) za čas skutočne jestvujúci. *Recens*, to je prítomná chvíľa, hoci adekvátnejšie by bolo vymedzenie „čerstvo daná, v priebehu“. *Recens* je fyzikálne nemerateľnou veličinou a býva opisovaný ako nanosekunda, ktorá nachádza odraz vo vedomí subjektu. *Recens* prináleží k antropologickej koncepcii času. Súčasnosť každého aktuálneho bytia je možná len v prítomnosti. Recentizmus prijíma za východiskový bod, teoretický základ bezprostrednú (intuitívnu) skúsenosť subjektu z aktuálnej prítomnosti (*recens*), v ktorej je mu dané momentálne bytie. Jednako je nutné odtrhnúť prítomnosť od materiálnej substancie ľudského „teraz“. Je to možné pod podmienkou chápania tohto „teraz“ ako hodnoty. Prítomnosť je hodnotou aktuálneho bytia *idealiter*, teda takého, ktorého materiálna existencia je premenlivá. V „teraz“ jestvuje všetko, ale „okno“ do skutočnosti otvára subjekt v zmysle vedomia momentu *recens*, chápaného ako polia prítomnosti bytia a jeho poznania. „Teraz“ je transcendentné voči v ňom prítomnej substancii. Možno ho skúmať v súvislosti s hodnotami cenenými subjektom. Tieto hodnoty sa v aktuálnom „teraz“ spájajú s aktom *esse*. Vtedy prichádza k zmene samotného *esse* na ideu, ako aj k zmene samotnej idey na postoj jej akceptácie. „Vtedy“, píše J. Baňka, „nehovorím už, že mám do činenia s objektívnou ideou prítomnosti, ale že ju poznám výlučne v mojej subjektívnosti, a teda *idealiter* (resp. tak ako ideu).“ ([6], 7)

Filozofia prítomnosti privádza na myseľ tézu Parmenidesa: „Čokoľvek je, je!“ „Bytie teda nemá minulosť... ani budúcnosť..., ale je večnou prítomnosťou bez počiatku a bez konca.“ [7] V nadväznosti na tradíciu Parmenida, bude princíp *epeinyn*

d'alej nazvaný princípom *a recentiori*, jednako však s modifikáciami. Parmenides hovorí: „Čokoľvek je, je!“ Recentivista povie: „Čokoľvek je, je teraz!“ Odtiaľ má J. Baňka sklon nazývať recentivizmus neoparmenidinizmom. Základná zmena spočíva v chápaní bytia. Parmenidovské bytie v recentivistickom systéme je totožné s udalosťou, ktorá nemá trvanie. Je udalosťou uskutočňujúcou sa v mnohonásobnom „teraz“, pričom každá udalosť je zakaždým prvá a nepodmieňuje „nasledujúcu“. Základný význam zohráva systémotvorná kategória recentivizmu – existenčný **recencial**.²

Skutočnosť zhodne s princípom *a recentiori* sa objavuje ako daná vo vedomí človeka po prvýkrát, je čerstvo kreovaná, od aktuálneho *teraz* počínajúc. Metóda *a recentiori* je filozofickým postupom, ktorý poskytuje možnosť uznania realnosti udalostí. V protiklade k metódam *a posteriori* a *a priori*, ktoré ohraničujú podľa J. Baňku poznanie na javy čiže periférie bytia, táto metóda prijíma, že bytie a prítomnosť sú totožné: *ens et recens convertuntur*. Prvotné spojenie subjektu, ja z *recens*, dáva možnosť poznania a prítomnosti bytia. Metóda *a recentiori* nestanoví protiklad, ale doplnenie a dohodnotenie vedeckých metód (*pro nano*). Inak by sme boli odkázaní na dva od seba nezávislé svety.³

III. Štruktúra recentistickej filozofie. Metóda *a recentiori* má vplyv na interpretáciu dejín filozofie. Každá nová generácia má, podľa názoru nášho *Filozofa* právo na revíziu a *a recentiori* historických hodnôt zdedených po predkoch a zároveň filozofických systémov minulých dôb. Dejiny filozofie nie sú „cintorínom ideí“, ale osobitosťou ľudského rozumu, ktorý hľadá pravdu. J. Baňka navrhuje recentivistický prístup k celým viac ako dvetisíc rokov trvajúcim dejinám západnej filozofie. „Ak rozšírujeme náš vzťah k minulosti a budúcnosti, dôjdeme k záveru, že každá filozofia je filozofiou (prítomného) človeka a učenie *recens*... vyznačuje hranice ľudskej mysle a tvorivú orientáciu mysliteľa.“ [10]

Od systému očakávame zachovanie nepretržitosti ľudského symbolického univerza, odkiaľ jedinec čerpá zmysel. Podľa J. Baňku tieto aspirácie recentivizmu splňa. Ako deduktívna konštrukcia vyjadruje hlavnú intuíciu tvorcu, ktorá tu poskytuje axiómu *ens et recens convertuntur*. V štruktúre recentistickej paradigmy môžeme nájsť epistemológiu, ontológiu a metafyziku, koncepciu Absolútna, eutyfroniku čiže filozofiu človeka (unikátnu antropológiu), etiku prostomyseľnosti, axiológiu a recentivistickú estetiku, ako aj filozofiu kultúry, filozofiu civilizácie, filozofiu techniky či filozofiu dejín. A napokon aj „eurorecentivizmus“. Pokúsme sa tieto pojmy priblížiť.

Najskôr to budú **epistemologické a ontologické tézy**. Analýza jednotlivých častí recentivistického systému dôrazne ukazuje, že okrem logickej následnosti epistemológie vo vzťahu k ontológii hovorí J. Baňka o ontológii v nadväznosti na epistemologické závery a opačne ([11], 60). V **ontologickej verzii** recentivizmu, stotožňujúc bytie s prítomnosťou, eliminuje pojem reálneho bytia.⁴ Súčasne je bytie možnosťou prítomnosti pre konkrétne „tu-teraz-bytie“.⁵ V **epistemologickej verzii** ozna-

² Označuje štruktúru vyjadrujúcu vedomie subjektu ako miesto udalosti („ja“ – „teraz“). Udalosť a jav v rámci existenčného recencialu dostávajú svoje údaje.

³ Problematiku širšie vyjadrujú diela ([8]; [9]).

⁴ Širšie opisuje problém práca [12].

⁵ Tento termín označuje udalosť chápanú v perspektíve času a priestoru, lebo len

čuje recentizmus preformulovanie klasickej definície pravdy, ktorá prijíma znenie *veritas est conceptus actualiter rem adequans* a označuje zvrat od Aristotela k Parmenidovi – od zhody mysle so skutočnosťou k jednote mysle s bytím. Opis nejakého javu je možný v každom čase, ale pravdivý jedine v prítomnosti.⁶ „Je nepochybné“, píše pri tom J. Bańka, „že budovanie ontológie od základov si vyžaduje prijatie radikálneho epistemologického stanoviska a že to musí byť **nominalistická koncepcia univerzálií**, konkurenčná voči koncepcii zdanlivo najjednoduchšej – realistickej.“ ([14], 16)

Vo vzťahu k **detailným vedám** problém vyzerá nasledovne. Veda pomocou všeobecných zákonov opisuje nielen definitívnu podstatu sveta, ale definitívnu podstatu nám daného existenčného recencialu, teda personalistické vtelenie henady.⁷ Inak – živú ontickú totálnosť, v ktorej sa udalosti objavujú na hraniciach recencialu ako javy spolu s im prislúchajúcim trvaním. Táto udalosť i jav predstavujú vnútorný opis henady. Ak teda udalosti sú predpokladmi týkajúcimi sa skutočnosti poniže ukrytých zmyslových javov (t. j. v centre existenčného recencialu), tak každý jav podľa J. Bańku možno obmedziť na udalosť, ktorú môžeme pre neho predpokladať. J. Bańka tvrdí, že medzi udalosťou a javom existuje adekvátny vzťah (inak ako u Kanta). Tento vzťah sa opiera o prvotné zviazanie individuálneho človeka (ktorý poznáva a čosi zažíva) s prítomným časom.

Úlohou **metafyziky** je objasnenie toho, čo je pozorovateľné pomocou právd, ktoré ležia pod prahom pozorovateľnosti. Svet je teda presnou udalosťou, bezpriestorovou s priestorovými perifériami – javmi. Je nepochopiteľný v kategórii udalosti, ale pochopiteľný v kategórii javov. Udalosti chápané ako ideálne výtvary sú nezávislé. Udalosť chápaná ako „boh matérie“ je nepoznatelná. Recentizmus prijíma virtuálnu metafyziku. Jej objasňujúca časť, **teoretická ontológia**, sa vzťahuje na udalosti, ktoré sa uskutočňujú v lóži existencie Prírody.⁸ Táto ontológia postuluje existenciu virtuálnych veličín a rozhoduje o radikálnej nestálosti skutočnosti. Prezentujúca časť, **empirická ontológia**, sa vzťahuje na lóžu trvania javov a rozhoduje o stálom obraze sveta. Empirická ontológia zahŕňa teoretickú ontológiu, ktorá v snahe vyjadriť sa prijíma jazykovú formu. Základnú funkciu tu plní antropický pozorovateľ (subjekt) a činí to vďaka schopnosti epistemologickej inscenácie.⁹ Recentizmus prijíma, že svet existuje vždy v nejakom okamihu. Označuje to sklon vnímať ho človekom v momentálnych štruktúrach, ktoré sa rodia spolu s pozorovateľom. To je odpoveď

týmto spôsobom môže byť dané ja existujúcemu (do centra existenčného recencialu).

⁶ Je to dôsledok neosemantizácie klasickej definície pravdy, zahrnutý okrem iného v práci [13].

⁷ Henada – z gr. *henados* – jednotka; v novoplatónskej filozofii pojem užívaný na definovanie jednoty Jedného. Henada je transcendentálnym žriedlom jednoty.

⁸ Lóža existencie prírody je žriedlom bytia zlokalizovaným v centre recencialu, v prítomnom čase. Dochádza tam k prechodu od udalosti k udalosti (od recens k recens), od momentu k momentu (fyzikálne nemerateľné veličiny) – a recentiori preskakujúce, ničím nepodmienená existencia. Lóža existencie prírody je čímisi osobitným a sama pre seba buduje lóže trvania javového sveta. Tie ostatné sú spravidla umiestnené na periférii existenčného recencialu a dávajú ilúziu trvania.

⁹ Je to vlastnosť ľudského rozumu, ktorý má schopnosť dopĺňať skutočnosť konečnou sumou prítomných bytí. Čerpá pritom z obsahov, ktoré patria k jeho vôli, morálke, systému prijímaných hodnôt.

na otázku, ako existujú momentálne štruktúry virtuálneho bytia. To náklonnosť človeka k epistemologickej inscenácii spôsobuje, že v lóži trvania sveta javov vidíme čosi, čoho niet v lóži existencie Prírody. V tejto oblasti sme odkázaní na hypotézy, pričom v prírode neexistuje posledná úroveň trvania javového sveta, ale existuje posledná úroveň lóže existencie prírody. Je to Všesvet ako celok.

Czesław S. Bartnik, poukazujúc na filozofiu J. Bańku, píše, že bez problematiky *Absolútna* nemožno vybudovať súdržný filozofický systém ([15], 556). V *Metafyzike udalostí* teda neprekvapuje vyznanie viery filozofa: „Verím, že všesvet je jednota, ktorá sa skladá z jednotlivých udalostí, a ktorú ochraňuje Jednota Bytia, nazvaná novoplatonikmi Henadou, tu taktiež Bohom. Najvyššiu Henadu teda Boha chápem ako Udalosť, ktorá „sa uskutočňuje“ a nemá hraníc, lebo všetky iné jednotky teda henady, ktoré tvoria svet, sú udalosťami, ktoré majú svoje hranice v javoch... Prvotné Bytie, Najvyššia henada, je Božou Udalosťou bez čohosi, čo sa uskutočňuje ...Najvyššia henada leží za oblasťou toho, čo možno poňať myslou, poznávať ako čosi pre čosi... Z najvyššej Henady vyžarujú iné henady ...“ ([14], 11 – 12)

Recentivizmus uznáva, že Absolútno je tajomstvom bez podkladov objašovania, Veľkým Mlčaním, *Megalesige*. Neexistuje nič abstraktnejšie než mlčanie. Mlčanie je počiatkom (*arché*) čohosi, čoho počiatok nemožno vypovedať. Z *Megalesige*, ktoré je čistou prítomnosťou, ale zároveň aj Pleromou (obsahom, ktorý vyplňa dobro), vyplýva aktuálne bytie – udalosť ako „výkrik stvorenia“. V základoch teórie Absolútna leží metafyzika mlčania. Z *Megalesige* vzniká udalosť ako výkrik, ale aj ako existencia bez trvania, ktorá zanecháva stopu v javoch. Tie spravidla taktiež smerujú k mlčaniu, ktoré je mlčaním smrti *Thanatosige*. Možno teda povedať, že na začiatku všetkého je Mlčanie Bytím (*Megalesige*) a na konci všetkého je Ničotou (*Thanatosige*) [16].

Čo to znamená pre človeka? Vynorenie sa človeka ako udalosti z *Megalesige* je vzdľaňovaním sa od Absolútna. Avšak smerovaním k *Thanatosige* silou javu sme odkázaní na metafyzický zvrät k Tajomstvu, ktoré vyžaduje strach pred umieraním a ničotou, ako sa ukáže v neskoršej práci *Ojcie nasz, ktorýś jest teraz* [17], a to ničotou epistemologickou (nie ontologickou).

V tomto poslednom diele J. Bańka zmierňuje načrtnutú „trhlinu“ medzi *Megalesige* a *Thanatosige*, preto zavádza pojem **transcendentálneho (kvantového) recentivizmu**. Problém, stručne povedané, podávajú tri kategórie:

- a) nadmonáda – postulovaný rovnobežný recencial, ktorý zahŕňa svet ako systém, v ktorom všetko je dané raz a navždy;
- b) recencial nemluviťa – svoju existenciu vyvádza z Nadmonády; inak – lóža existencie Prírody, ktorá okamžite prijíma podobu javov;
- c) transcendentálne „prezpráženie“ (poznámka prekladateľa: v preklade ponechávame pôvodný výraz); táto kategória označuje pretvorenie, transformáciu javu do Nadmonády po vyčerpaní energie kvantu udalosti. Táto transformácia je možná v oboch smeroch.

Možno pritom hovoriť o pojme **recentivistického všesveta** čiže všesveta, „ktorý simuluje sám seba“ pomocou antropického pozorovateľa a jeho *recens*.

Všesvet je recentivistický, to znamená, že najväčší počet javov vystupuje v našom „teraz“. Filozof obrazne hovorí, že „všesvet je kvetom, ktorý zakvitá len raz“. Prečo zakvitá pre naše „tu-teraz-bytie“? Pretože antropický pozorovateľ mohol jestvovať práve v tejto fáze rozvoja všesveta.

Nové svetlo na chápanie Absolútna a skutočnosti v recentivizme zaiste vrhne

analýza najnovšej práce Mikuláša Kuzánskeho *Agnostycyzm filozoficzny a etyka prostomyślności*. Spojenie recentizmu s názormi Kuzánskeho vnáša do veci jasnosť: recentizmus by nemohol byť interpretovaný panteisticky či panenteisticky ([1], 261; 265 – 266).

V súčasnosti je ľudská existencia situovaná v kultúrno-civilizačnej skutočnosti. Expanzia technických hodnôt na úkor hodnôt duchovných núti J. Bańku zaoberať sa existenčnou situáciou človeka. Na jednej strane to prinieslo štúdie z oblasti **filozofie techniky** [18], na druhej strane koncepciu **eutyfroniky** teda **filozofiu súčasného človeka**.¹⁰ Je to oblasť humanistických výskumov na hranici psychológie a filozofie techniky. Zaoberá sa ochranou duševnej sféry človeka pred nezamýšľaným ničiacim vplyvom techniky.¹¹ Samotnú antropologickú problematiku v recentistickej filozofii musíme rozoberať v rovine niekoľkých pojmov: *udalost* – jav; *thymos* – *fronesis*, ako aj človek „jednopojawieniowy“ – človek „wielopojawieniowy“ (poznámka prekladateľa: v celom preklade ponechávame pôvodné výrazy).

Možno povedať, že antropologická (aj metafyzická) perspektíva determinuje tézy koncepcie transcendentálneho recentizmu takisto v podrobných analýzach „toho, čo je >človečie< pomocou kategórií *thymos* a *fronesis*“ ([19], 76 a n.).¹² Tieto kategórie pochádzajú z antickej filozofie. Vzťahujú sa na rôzne sféry bytia a v človeku nachádzajú jednotu. Telo a myseľ sú kategórie, ktoré majú rôzne filozofické kontexty. Recentistická antropológia (ontológia prítomnosti bytia alebo unikátna antropológia) ich usporadúva kategóriami *thymos* a *fronesis*. Takéto rozlíšenie v chápaní J. Bańku je rozlíšením dvoch vnútorných stavov ducha a ľudskej mysle, spontánnosti a racionálnosti. Ďalej možno povedať, že *thymos* vyjadruje zmyslové poznanie a zmyslové (inštinktívne) reakcie tela, zatiaľ čo *fronesis* racionálne reakcie, vytvory mysle zobjektivizované technikou. Chápajúc *thymos* a *fronesis* samostatne máme právo povedať, že ide o dva stavy ľudskej osobnosti (ja fronické a ja tymické), ktoré nachádzajú spoločný (eutyfronický) priestor. Inak povedané – eutyfronický priestor je pole kontaktu, stálej možnosti bytia *thymos* a *fronesis*. Postulát *homo eutyphronicus* zároveň zdoláva kazteziánsky dualizmus.

Eutyfronická koncepcia postuluje (v opozícii k racionalistickému humanizmu) etický humanizmus, ktorý sa vzťahuje na človeka „jednopojawieniowemu“, človeka konkrétne žijúceho. Vďaka epistemologickým inscenáciám zdôrazňuje také idey ako dôstojnosť osoby, osobné utrpenie a tragický osud „ľudského postavenia“ vo svete civilizácie, ktorý túži jednotlivca urobiť svojím domovom. Ak zisťujeme, že človek je eutyfronickou bytosťou, tak nielen spájame (tie) dve roviny „bytia“, *thymos* a *fronesis*, ale taktiež poukazujeme na to, že obe tieto sféry sa vzájomne spoluutvárajú.

Predstavovaná filozofická antropológia zachováva termíny „osoba“ a „subjekt“, ale navrhuje ich novú interpretáciu. Osobu v recentizme musíme chápať ako

¹⁰ Výklad filozofickej antropológie čiže „ontológie prítomnosti bytia“ záujemca nájde in: ([19], 9 – 65).

¹¹ Podľa J. Bańku treba zanechať pojem eutyfroniky nedoriešený ([19], 204 – 205). Prvé publikácie z tejto oblasti pochádzajú zo sedemdesiatych rokov 20. storočia, keď sa okrem iného objavuje *Technika a środowisko psychiczne człowieka. Wprowadzenie do zagadnień eutyfroniki*, Warszawa 1973.

¹² Svet existuje vo vzťahu k potenciálnej Božskej prítomnosti *thymos*, na ktorej sa zúčastňuje naša jednotka *thymos*. Systém poukazuje na existenciu nezávislú od človeka (*thymos* I), ale závislú od rozumu vo všeobecnosti (*thymos* II).

akt existencie, ktorý vyjadruje rozumnú formu individuálnej substancie. Osoba je udalosťou telesnou i duševnou. Ako telesná udalosť môže vzniknúť, ako duševná udalosť nemôže trvať v podobe periférnych javov, teda nemôže pokračovať vo svojej existencii. J. Bańka prijíma subjektívnu existenciu, ale jednako sa odlišuje od karteziánskej interpretácie.

V recentivistickej terminológii môžeme problém vyjadriť takto: Karteziánec prijíma „bytie-dlhšie-než-v jednom-teraz“. Prostomyselná existencia označuje vždy „bytie-v jednom-teraz“. Konštrukcia, ktorá podľa karteziánca vedie od poriadku racionálnej *fronesis* k poriadku reálnej *thymos*, sa prieči dialektike existencie v eutyfronickom poriadku. Karteziánske *cogito* je konštruktom *fronesis*. O subjektívnosti v chápaní recentivistu rozhoduje *thymos*, ktorú nemožno v úplnosti pochopiť. Preto máme vždy do činenia s *thymos* („bytie-v jednom-teraz“) vnorenou v nejakom *fronesis* („bytie-dlhšie-než-v jednom-teraz“). Subjektívna existencia („bytie-v jednom-teraz“) je čímsi prvým v poriadku karteziánskej prostomyselnosti („bytie-dlhšie-než-v jednom-teraz“). Existencia *fronesis* sa utvára v priebehu episte-mologickej inscenácie v závislosti od subjektívnej *thymos* ([19], zv. 3, 11).

Konkrétny človek v recentivizme akceptuje seba v ontologickom zmysle ako udalosť. V epistemologickom zmysle je bytosťou poznávajúcou, chápujúcou. Zároveň neexistuje vzťah medzi svetom (udalosť vo všeobecnosti) a udalosťou, akou je človek, pretože, ako zdôrazňuje G. Mitrowski, v podstate sú oba členy vzťahu tou istou udalosťou. V axiologickom zmysle je človek bytosťou odokrývajúcou morálny inštinkt (zmysel morálnej prostomyselnosti) a schopnosť obcovania s krásnym. Recentivizmus sa tým *usádza* v antropologickom myslení, ktoré odkrýva v človeku nedefinované a neredukované človečenstvo ([20], 44 – 60). Recentivizmus postuluje hlavne novú filozofickú antropológiu – eutyfroniku, ktorá by bola osnovaná na podloží javov techniky a ktorej cieľom by bol paralelný psychomorálny a civilizačný rozvoj človeka.

Keby sme chceli udržať predmet analýzy pojmov *thymos* a *fronesis* v **axiologickej a etickej rovine**, ocitneme sa v nasledujúcej situácii. *Thymos* vyjadruje sféru základných ľudských hodnôt, ktoré sú pre jedinca nevyhnutné z hľadiska jeho tvorivej, individuálnej (*a recentiori*) a kreatívnej prítomnosti vo svete. Sú to zobjektivizované hodnoty z kultúrnej sféry (človek „wielopojawieniowy“) pomocou ktorých jedinec osobne odpovedá na existenčne primárne otázky a týmto spôsobom čini svoj život zmyselným. Sú to hodnoty pociťované ako „teplé“. Naproti tomu *fronesis* označuje sféru racionálnych hodnôt opretých o rozumové premisy a argumentáciu. Sú to hodnoty pociťované ako „studené“ [21].

V normatívnom aspekte si eutyfronika stavia úlohu – a tu prechádzame **k etike prostomyselnosti** – predchádzať na morálnej ceste nevyužiteľné technologické javy, presnejšie chrániť súkromnú a intímnu sféru jedinca pred zničením. Znamená to, že sa netreba riadiť informáciou, ale naturálnym kritériom dobra a zla. Táto dispozícia je opisovaná ako zmysel morálnej prostomyselnosti ([22], 64 – 67). Sú to druhy morálneho pudu, ktorý je nadstavbou nad pudom sebazáchovy a ktorý stanoví počiatok homonimizácie druhu. Toto vyváženie proporcií v technologickom dianí sa odzrkadľuje v eutyfronických cnostiach: jednotlivé – individuálnej prostomyselnosti, ako aj spoločenskej – verejnej prostomyselnosti.

Hlavná direktíva etiky prostomyselnosti znie: ceň si na druhom tie hodnoty, ktorými je posilňovaný a ktoré mu prinášajú najväčšiu satisfakciu. Nie sú to náhodné hodnoty, ale hodnoty, ktoré v rámci objektívnych prirodzených zákonov boli defino-

vané ako dobro. J. Baňka ich nazýva prostými hodnotami, možno tiež hovoriť o ľudských kultúrnych hodnotách. Odkrývajú sa vo sfére *thymos*, vnímané zmyslom morálnej prostomyseľnosti, v podobe definitívnych otázok, v sfére *fronesis* sú vnímané ako očividné. Je dôležité, že tieto hodnoty si vyžadujú morálnu záruku zo strany subjektu.¹³

Etika prostomyseľnosti má eudaimonický charakter. Je to individualizácia šťastia s ohľadom na psychomorálny a civilizačný rozvoj osobnosti. Dovoľme človeku, postuluje J. Baňka, tešiť sa z malého šťastia, aby bol schopný akceptovať veľké ciele a hodnoty, definované ako šťastie (ciele?) ľudskosti. Napokon možno etiku prostomyseľnosti skúmať z aspektu možnosti exemplifikácie etiky svedomia, pretože základnú hodnotu, ako aj základnú direktívu etiky vyvodzuje tento filozof zo svedomia (*synderesis*). Svedomie chápané ako „druh poslušnosti prvotnej osobnosti“ sa stáva normou realizovania dobra. Svedomie je tiež systémom, na ktorý sa vzťahuje sloboda a zodpovednosť človeka. Možno teda povedať, že etika vďaka vyexponovaniu úlohy svedomia kreuje autonómnu a otvorenú morálku ([23], 13 – 16).

Recentivistická teória nevidí možnosť bytia človeka mimo jeho „teraz“. Inak povedané, odmieta etiku povinnosti, ktorá vychádza z lepších perspektív v budúcnosti. Základom morálky je *kairos* čiže moment schopný realizovať hodnoty. Jednako intenciou činov prostomyseľného človeka nie je nasmerovanie na prítomnosť v zmysle zásady *carpe diem*. Ide skôr o vyvodenie intencie činu z *recens*, s možnosťou návratu do prítomnosti a zazangažovania sa v nej pomocou realizácie hodnôt ([20], 59).

Špecifikosť recentistickej axiológie podáva konštrukcia: (A) existenčného memoriálu, (B) existenčného ideálu a (C) existenčného kapitálu. V duchu kategórie existenčného recencialu povieme: Hodnoty zahrnuté v skupine (A) nemajú ani silu povinnosti, ani silu existencie. Hodnoty v skupine (B) majú silu povinnosti, ale nemajú povinnosť existencie. A napokon hodnoty zahrnuté v skupine (C) majú silu povinnosti a zároveň aj povinnosť existencie, pretože k nim dochádza v sfére aktuálneho bytia. Ich realizácia nastáva jedine vtedy, keď človek umiestnený v centre recencialu pocíti takú silu existenčného ideálu, že hodnota môže byť zrealizovaná v momente *kairos* osobnosti. Samotné hodnoty nie sú v konkrétnom svete dané. Formou ich existencie je metafyzika.

Čím je recentizmus v estetike? Estetika v perspektíve recentizmu je zapísaná do prítomnosti a zároveň do koncepcie udalostí a javov. Základným pojmom tu bude inscenátor a odvodenými scéna (miesto inscenácie) a inscenácia. Recentivistická estetika kreuje javy pre tú istú udalosť. Pri analýze vplyvu krásna umeleckého diela na človeka, zdôrazňuje J. Baňka, zisťujeme, že v každej epoche je umenie kreovaním javov, t. j. istej scény tvorenej javmi, pre neexistujúce udalosti, a teda idey.

Spomedzi bohatého materiálu treba zdôrazniť dva problémové aspekty: *Krásno ako scénické „teraz“* a *Kaleteja-odhalenie „božskosti v ľudskom obraze sveta“* ([19], 170 – 221). Minulosť musí vystúpiť na scéne ako „teraz“. Hoci na scéne je všetko „teraz“, nemá toto „teraz“ ontologický charakter. Recentizmus sa snaží poukázať na scénickú závislosť primátu priznávaného v umeleckom diele teórii poznania pred ontológiou. Rozlišuje aj psychologicky dôležitý problémový komplex, ktorého

¹³ Morálna záruka označuje nediskurzívny stav samozrejmosti ľudského rozumu, ktorý je pripravený hodnotu pociťovanú ako svoju zrealizovať v každej situácii. Možno ho označiť aj za tibetský kun-long teda eticky zdravý stav rozumu a srdca, inšpirujúci realizáciu hodnôt.

geneticky prvú významnú podobu stanoví odkrytie krásna. Problémom je antonymia medzi večnosťou univerzálneho bytia krásna a slobodou napodobňovania v konkrétnom krásne. Situovaním krásna do centra existenčného recencialu nadobúdajú v umeleckom diele všetky hodnoty nejasné trvanie. Problémom sa javí to, čo v umeleckom diele trvá nejasne a je mnohokrát vnímané. A napokon to, čo trvá zjavne v psychike príjemcu-diváka, ktorý dielo vníma. Krásno v recentivistickej filozofii odkrýva jednotu pravdy a dobra, pričom pravda vedie k nevyhnutnosti spočívajúcej v udalosti a dobro je obsahom vôle konkrétneho človeka. Krásno má vlastnosť „bytia-pre-kohosi“. Prítomnosť „krásneho“ a večnosť „krásna“ nachádzajú svoj pôvod vo filozofickej kategórii Absolútna ([20], 57).

Teraz si priblížime **recentivistickú teóriu kultúry**. Za kultúru J. Bańka považuje vyššiu formu ľudskej existencie, ktorá sa v podstate vzťahuje na duševné, náboženské a umelecké fakty. Kultúra zahŕňa vnútornú sféru ľudskeho bytia, ktoré manifestuje hrdosť z vlastných úspechov, z pocitu hodnoty a prežívania zmyslu existencie. Funkciou kultúry je poskytovanie bohatosti hodnôt, s ktorými sa môžu jednotlivci identifikovať (človek „jednopojawieniony“). Kultúra determinuje spôsob života danej spoločenskej skupiny. **Civilizácia**¹⁴ spravidla zahŕňa vonkajšiu sféru ľudského bytia („jeho povrch“), presnejšie technické úspechy, ktoré slúžia na uľahčenie života. Civilizáciu tvoria také vonkajšie úspechy, ktoré sú efektom procesov definovanej kultúry.

Súčasná kultúra podľa J. Bańku smeruje od prostomyseľných stavov k stavom s nižším ukazovateľom prostomyseľnosti ([2], 222 – 223). Svoj podiel na tom má expanzia civilizácie. Recentivizmus prijíma jej tri typy: a) diatymickú civilizáciu vychádzajúcu z viery v zmyslovú skutočnosť ako jedinú skutočnosť „tutera-bytia“; presnejšie, odvolávajúcu sa na intuíciu a fyzický nátlak (sféra *thymos*); b) diafronickú civilizáciu budovanú na princípe nadzmyslového a logického poznania v sfére *fronesis*. Tento typ civilizácie ohrozuje duševné hodnoty a antropologicky – sféru *thymos* (psychiku) človeka; c) eutyfronickú civilizáciu ako žiaduci typ civilizácie, ktorá smeruje k syntéze sfér *thymos* a *fronesis* v snahe vybudovať na tomto základe harmonický (proporcionálny) život ľudskej spoločnosti.

Historiozofické otázky v recentivizme sa dočkali samostatnej práce [24]. Beh dejín sa raz môže zdať strojom, pred ktorým nik a nič neobstoí, inokedy sa v ňom snažíme nájsť zmysel; zmysel, ktorý sa dá nekonečne interpretovať. Vlastné historiozofické stanovisko formuluje J. Bańka v spore s historizmom, ktorý radikálne prijíma, že všetky kultúrne javy treba vnímať, chápať a objasňovať ako historické. V základe sú to „kulturalistické štandardy, ktoré odporujú naturalizmu“ ([25], 62 – 64). V súvislosti s týmto názorom sa zdá, že vedúcu úlohu zohráva princíp recentivizmu, ktorý má nasledujúce znenie: „Recentivistická metóda je nasmerovaná na pochopenie procesov civilizácie z hľadiska kultúrnej projekcie individuálneho človeka a jeho identifikácie s kultúrou historického človeka.“ ([10], 410) V tom zmysle sa recentivistický princíp javí ako komplementárny k vyjadreniu dejín pomocou historizmu.

Prostomyseľný človek – *homo euthyphronicus* – nemôže život viesť k minulosti ani ho umiestňovať do budúcnosti. Jednak je pre neho nevyhnutné optimálne

¹⁴ Samotná filozofia civilizácie je prezentovaná v monumentálnej práci J. Bańku *Filozofia cywilizacji. T. 1 – 3*. Katowice 1986 – 1991.

prognózovanie. Človek „jednopojawieniowy“ má vedomie svojej neopakovateľnosti (individuálnosť a existencia). Má rovnako historické vedomie. Znamená to, že sa cíti zapísaný do historického procesu. Používanie direktívy historizmu v recentivistickej verzii je v tomto bode podľa J. Bańku natiskajúcou sa samozrejmosťou a do určitej miery historickou nevyhnutnosťou. Hľadanie optimálnej spoločenskej prognózy týkajúcej sa „nie-tu-teraz-bytia II“ (budúcnosti) je do určitej miery podmienené antropológicko-etickým postulátom prostomyselného života, ktorý sa integrálne zapisuje do recentivistického systému. Od istého času pozorujeme prerušenie mechanizmu identifikácie individuálneho človeka, žijúceho tu a teraz, s hodnotami kultúry človeka „wielopojawieniowego“. Ako zabrániť tomuto procesu? To je zásadný problém dejín filozofie tretieho tisícročia.

Do rámca recentivistickej filozofie dejín by sme mohli zaradiť aj jeden z chronologicky posledných postulátov J. Bańku – **euorecentivizmus**. V jednej staršej práci filozof konštatuje, že žijeme v novom štádiu dejín, ktoré nazýva **epochou recentivizmu** ([26]; [27], 7). Je to epocha odmietnutia kultúry opretej výlučne o minulosť. Označuje tiež odmietnutie života pre dobro budúcich generácií. Pre epochu recentivizmu je charakteristický zvrät k životu, ktorý je daný a dôležitý bezprostredne, teraz, a nemôže byť chápaný ako prostriedok na dosiahnutie čohosi v budúcnosti. Časový dosah a podstatné znaky epochy recentivizmu musia byť podľa J. Bańku definované v priebehu plynutia aktuálneho času. Samotný pojem „recentivizmu“ je zas chápaný ako absolútny.

Eurorecentivizmus nadväzuje na koncepciu civilizačných epôch hlavne na eutyfronickú civilizáciu spočívajúcu v syntéze *thymos a fronesis*, v ktorej sa vykonáva syntéza racionálnosti a dôstojnosti. Postulát euorecentivizmu J. Bańka spája s tretím typom civilizácie (eutyfronickej), ktorá je pokusom o zmierenie dvoch, „zdalo by sa antonymne spojených hodnôt: rozumu a dôstojnosti“. Eurorecentivizmus by mal spočívať v odtrhnutí od signálov, ktoré spomaľujú rozvoj v rámci vlastného životného priestoru. Naproti tomu je otvorený premene v zhode s pozitívnymi signálmi pochádzajúcimi z cudzieho priestoru, teda spojeniu vlastnej prítomnosti s novou, spoločnou prítomnosťou iných národov Európy. Inými slovami: Eurorecentivizmus je konštrukciou dejín filozofie, ktorá, podľa J. Bańku, zodpovedá potrebám súčasného Európana.

J. Bańka nie je katastrofistom, nie je ani utopistickým mysliteľom, keď ide o zmysel a smer dejinných procesov. Je etickým optimistom, lebo poukazuje na možnosť budovania etického zmyslu civilizácie. Je to podľa nášho názoru umiernený skepticizmus. Má možnosť úspechu? Alternatívou je „spoločenstvo liberálov živé ideou výmeny na voľnom trhu“. „Plánujúc také predsavzatie,“ píše J. Bańka, „cítíme sa trochu ako prostomyselný šľachtic Don Quijot de la Mancha, prenesený do nášho 21. storočia. Ale ak sa časom nebudeme ním cítiť aspoň trochu, tak možno budeme žiť vo svete, v ktorom sa síce žije ľahko, ale v ktorom žiť nehodno.“ ([27], 11)

IV. Vedecká biografía a vybrané práce J. Bańku¹⁵

1. Vedecká biografía.¹⁶ Józef Marian Bańka sa narodil 27. februára 1934

¹⁵ Kompletnejšiu bibliografiu do roku 2002 spolu s recenziami a komentármi možno nájsť in: M. Niemczuk: „Bibliografia publikacji Profesora Józefa Bańki.“ In: *Wieczne teraz...* op. cit. 269 – 293.

v Nieszkowe pri Krakove. Filozofické štúdiá v rokoch 1958 – 1962 absolvoval na Fakulte kresťanskej filozofie Katolíckej univerzity v Lubline. Navštevoval prednášky M. A. Krapca (metafyzika), Stanisława Kamińskiego (logika, metodológia vedy), Antoniego B. Stępnia (teória poznania), Stefana Świeżawského (dejiny filozofie), Karola Wojtyły (etika) a iných. Magisterskú prácu na tému *Metoda filozofowania Sartre'a* napísal pod vedením M. A. Krapca. Nasledujúcim miestom tvarovania filozofického myslenia a vedeckej kariéry sa stal UAM v Poznani, kde v roku 1965 obhájil dizertačnú prácu na tému *Stanowisko społeczne i poglądy filozoficzne Michała Wisniewskiego* [28], ktorú písal pod vedením Stefana Kaczmarka. O štyri roky neskôr na tej istej univerzite sa habilitoval na základe práce *Narodziny filozofii nauki o pracy w Polsce. Studium o ergonomii humanistycznej W. Jastrzębowskiego* [29]. V roku 1985 získava titul mimoriadneho profesora a v roku 1993 profesora.

V roku 1974 začína J. Bańka pracovať na Sliezskej univerzite v Katoviciach. V tom roku jestvujú v rámci Inštitútu filozofie a sociológie tri ústavy: Ústav dejín filozofie, ktorý vedie doc. dr. Czesław Głombik, Ústav marxistickej filozofie vedený dr. Kazimierzom Ślęczkom a Ústav etiky vedený doc. dr. Alicjou Glińskou ([30], 186). O rok neskôr J. Bańka tvorí „svojho druhu unikátny“ Ústav filozofie techniky ([31], 103), premenovaný časom na Ústav filozofickej antropológie. Ako píše prof. dr. hab. Andrzej Kiepas, z iniciatívy a úsilia prof. J. Bańku postupne vznikajú v roku 1976 Inštitút filozofie ako samostatná organizačná jednotka v rámci Fakulty spoločenských vied; denné päťročné magisterské štúdium filozofie; od roku 1994 diaľkové štúdium ([32], 41 – 44); neskôr doktorandské štúdium v odbore filozofie. J. Bańka sa stal prvým riaditeľom samostatného Inštitútu filozofie, vo funkcii ktorého bol do roku 1999. V roku 1999, zvolený za dekana Fakulty spoločenských vied, zostáva vo funkcii druhé funkčné obdobie. Je iniciátorom a redaktorom filozofického časopisu „Folia Philosophica“. Pričinil sa aj o obnovenie vedeckých kontaktov s českými univerzitami v Olomouci a Brne, ako aj s akademickými centrami na Slovensku – v Banskej Bystrici, Bratislave a Prešove. Výrazom týchto kontaktov sú Inštitútom filozofie každoročne organizované medzinárodné vedecké konferencie.

V januári 1980 sa prof. J. Bańka stáva predsedom Katovického oddelenia poľského filozofického spoločenstva, viceprezidentom Komisie filozofických a sociologických vied, Oddelenie PAN v Katoviciach. Niekoľko funkčných období je členom Komitétu filozofických vied PAN, predsedom Spoločnosti všeobecných vied, Oddelenie v Katoviciach a od roku 1999 členom Hlavnej rady TWP vo Varšave. Vedie cyklus prednášok na univerzite v Olomouci. Vyškolicil 27 doktorov. Recenzoval mnohé doktorské a habilitačné práce. Profesorove prednášky z epistemológie, ontológie, estetiky a taktiež z úvodu do filozofie sa tešia stálemu úspechu.

2. Práce (výber): *Technika i środowisko psychiczne człowieka. Wprowadzenie do zagadnień eutyfroniki.* Warszawa 1973; *Humanizacja techniki. Główne zagadnienia i kierunki eutyfroniki.* Katowice 1976. *Filozofia techniki. Człowiek wobec odkrycia naukowego i technicznego.* Katowice; *Ja teraz. U źródeł filozofii człowieka współczesnego.* Katowice 1983; *Filozofia cywilizacji.* T. 1-3. Katowice 1986 – 1991; *Ontologia bytu aktualnego. Próba zbudowania ontologii opartej na założeniach*

¹⁶ Životopisné údaje prof. J. Bańku možno nájsť in: *Wizerunki filozofów i humanistów polskich. Wiek XX.* Red. J. Szmyd, Kraków 2000; *Słownik filozofów polskich.* Red. B. Andrzejewski, R. Kozłowski, Poznań 1999; A. E. Szołtysek: „U korzeni.“ In: ([11], 7 – 10).

recentyvizmu. Katowice 1986; *Świat poręczenia moralnego. Medytacje o etyce prostomyślności*. Katowice 1988; *Epistemologia jako odkrycie aktualnego momentu prawdy. Próba neosematyzacji klasycznej definicji prawdy w recentyvizmie*. Katowice 1990; *Traktat o czasie. Czas a poczucie dziejowości istnienia w koncepcjach recentyvizmu i prezentyzmu*. Katowice 1991; *Metafizyka zdarzeń. Recentyvizm i henadologia*. Katowice 1991; *Medytacje parmenidiańskie o filozofii pierwszej. Recentyvizm i pannyngeneza*. Katowice 1992; *Czas i metoda. Rozważania o metodzie „a recentiori”*. Katowice-Teresin 1993; *Absolut i absurd. Filozoficzne dociekania początkowości i finalności świata*. Katowice 1993; *Tract on Time. Time on the Conceptions of Recentivism and Presentism*. Katowice 1994; *Plotyn i odwieczne pytania metafizyki*. T. 1 – 2, Katowice 1995–1996; *Metafizyka wirtualna. Traktat o strukturach chwilowych*. Katowice 1997; *Time and Method in Recentivism*. Frankfurt am Main 1998; Peter Lang: *Czas w sztuce. Recentyvizm i skok do królestwa bezpowrotnej terażniejszości*. T. 1 – 2. Katowice 1999; *Główne zasady etyki prostomyślności*. Poznań 2000; *An Open Ontology in Recentivism. Prolegomena to Ontology*. Katowice 2000; *Intelektualizm etyczny Spinozy a etyka prostomyślności*. Poznań 2000; *Wstęp do filozofii. Filozofia w świetle własnej historii i u progu nowej epoki systemów*. Katowice 2001; *Ojciec nasz, któryś jest teraz. Idee czystej terażniejszości i terażniejszościowej filozofii*. T. 1 – 2. Katowice 2001; *Nowa encyklopedia nauk filozoficznych*. T. 1 – 3, Poznań 2002; *Eurorecentyvizm, czyli droga do wspólnotowej terażniejszości narodów*. Katowice 2002; *Mikołaj z Kuzy. Agnostycyzm a etyka prostomyślności*. Katowice 2003; *Recenzjalki. Dialogi filozoficzne*. T. 1. Poznań 2003.

Profesor J. Bańka je autorem 57 książkowych prac (z toho 6 v cudzích jazykoch); je spoluaudtorom a redaktorom 36 prac. Napísal 173 vedeckých prac a 89 populárnovedeckých článkov. Objavili sa aj články v cudzích jazykoch: španielskom, nemeckom, ruskom, anglickom, francúzskom a tiež slovenskom ([33], 59 – 68; [34], 69 – 85).

V. Percepcia a rozvoj recentivistickej filozofie

1. Knižné práce. *Etyka prostomyślności a tradycje kultury*. Red. J. Bańka, Katowice 1986; Włodzimierz Zięba: *Byt i recens. Prolegomena do ontologii Józefa Bańki*. Tyczyn (b.r.w.); Adam A. Dura: *Obecność normy prostomyślności w etyce chrześcijańskiej*, Katowice 2000; *Wieczne teraz*. Red. Andrzej L. Zachariasz v spolupráci s E. Struzik. Katowice 2002.

2. Recenzie: Práce J. Bańku boli recenzované alebo sa na ne odvolávali takí poľskí myslitelia ako Czesław S. Bartnik, Janusz Czerny, Mieczysław Michalik, Andrzej Miś, Ryszard Jadcak, Józef Jaroń, Stanisław Kamiński, Andrzej Kiepas, Józef Lipiec, Adam Sikora, Henryk Skolimowski, Wiesław Sztumski, Maria Szyszkowska, Dionizy Tanalski, Andrzej Walicki, A. L. Zachariasz, Lech W. Zacher.

3. Vedecké konferencie: 1) Vedecká konferencia zorganizovaná Inštitútom filozofie Sliezskej univerzity pod názvom *Perspektywy recentyvizmu i eutyfroniki*, Szczyrk, máj 2001; 2) Konferencia s názvom *Recentyvizm wobec wyzwań współczesności*, Zarzecze-Tresna, máj 2002, zorganizovaná Ústavom filozofickej antropológie IF UŚ; 3) Vedecká konferencia *Recentyvizm na tle kierunków filozoficznych i socjologicznych wobec wyzwań współczesności*. Katowice 2002, organizovaná IF UŚ, Komisjou filozofie a sociológii PAN, Oddelenie v Katowiciach a Vedeckým vydavateľstvom „Śląsk“.

4. Jubilejná kniha. Pri príležitosti sešdesiatych narodenín J. Bańku, pripravili jeho spolupracovníci a priatelia pod redakčným vedením Adolfa E. Szołtyska pamätnú knihu *Rozważania o filozofii a recentiori*. Katowice 1994. Kniha zahŕňa články Czesława Głombika (UŚ), A. L. Zachariasza (Rzeszowska univerzita); Jana Sucha (UAM), Czesława S. Bartnika (KUL), Stefana Symotiuka (Univerzita Marie-Curie Skłodowskej v Lubline); Bod Dziemidoka (Gdańska univerzita); Adolfa E. Szołtyska (UŚ), Ryszarda Dyoniziaka (Ekonomická akadémia) a iných.

5. Náčrt vedeckých prác o filozofii prítomnosti možno nájsť vo vydavateľstve *Folia Philosophica*, ktorého redaktorom je J. Bańka. Z perspektívy 20 dielov sa časopis javí ako systematicky rozvíjajúci teóriu recentizmu, hoci sa neohraničuje touto tematikou. Do veľkej miery sa na tom podieľajú publikácie pracovníkov Inštitútu filozofie Sliezskej univerzity.

VI. Namiesto záveru

1. J. Bańka navrhuje originálnu metódu filozofovania a recentiori. Prítomný čas (*recens*), ktorý sa stáva základom paradigmy myslenia, inšpiruje uvažovať nad samotným problémom času a večnosti. Recentizmus docenuje v epistemológii aktuálnosť pravdy. V ontológii obnovuje paradigmu Parmenida. Recentizmus odmieta substanciálne skutočnosti a zavádza „eventistickú ontológiu“, ktorá stanoví obmenu variabilizmu a ktorá sa stavia do protikladu napr. k eventizmu A. N. Whiteheada ([20], 46). Recentizmus napokon dáva súčasnému človeku metafyzickú perspektívu. Prináša filozofickú koncepciu Absolútna ako *Thanatosige* a *Megalesige*. V etike obnovuje koncepciu prirodzených zákonov (stoicizmus) a koncepciu vrodeneho morálneho zmyslu – prostomyseľnosť. Vo filozofii človeka zachováva termíny „subjekt“ a „osoba“, dávajúc im nový význam. Deje sa to v konfrontácii s dekonštrukciou karteziánskeho *cogito*. Historiozofické názory – budovanie eutyfronickej civilizácie ako syntézy hrdosti a rozumu – sa javia vzhľadom na historizmus ako komplementárne. Postulát eurorecentizmu dovoľuje hovoriť o otvorenosti na „ducha času“.

2. Hermetický a neľahký jazyk J. Bańku vedie napr. prof. Mariu Szyszkowskú k hľadaniu analógie v dielach Nietzscheho ([35], 42). Zavedená terminológia a početné neologizmy pripomínajú tvorbu Heideggera. Aj napriek tomu je to vlastný autorský jazyk, ktorý je, ako sa možno presvedčiť, ťažko komunikatívny. Osvojovanie si diel J. Bańku nebude ľahkou záležitosťou. Prispievajú k tomu aj zložité myšlienkové konštrukcie a inovátorstvo. Nepopierateľné je však vyznačovanie nových ciest a zdolávanie myšlienkových stereotypov; autentické, tvorivé a inšpirujúce úspechy.

3. Recentizmus prispieva k rozšíreniu poznávacieho horizontu. Dovoľuje myslieť o človeku i svete v svetle novej paradigmy. Bolo by účelné dať recentizmus do vzťahu k starším filozofickým východiskám. Analýzy nemôžu nesiahť do iných systémov, preto je potrebné skonfrontovať súvislosti ontológie a epistemológie so „sermonizmom“, etiku prostomyseľnosti s nezávislou etikou Kotarbińského a estetiku s romantickým expresionizmom. Aj porovnanie *Filozofie civilizácie* s literatúrou Spenglera, Toynbeeho či Sorokina ([36], 21) je ešte pred nami. Pýtame sa tiež, či by sa recentivistická filozofia mohla stať intelektuálnou odpoveďou na rozpadávajúce sa symbolické univerzum v budúcom svete?

4. Je fakt, že J. Bańka tvorí svoju teóriu v storočí takých mysliteľov, ako sú

Leszek Kołakowski, Józef Tischner, Leszek Nowak, Marian A. Krapiec, Józef M. Bocheński či sociológ posúčasnosti Zygmunt Bauman. Objavujú sa glosy, že tvorba J. Bańku je jednou z najoriginálnejších a najvýznamnejších v súčasnej poľskej filozofii. V čase postmodernistického rozptylu a mnohosti sa J. Bańka hlási k systémovému mysleniu. Je to pokus značne časovo vzdialený od Hegla, ale, ako zdôrazňuje A. L. Zachariasz, nadväzuje ním na takých mysliteľov ako Aristoteles, Platón, Augustín, Tomáš Akvinský, Descartes, Spinoza či Hegel ([37], 8).

5. Recentivistická filozofia, ako ukazujú jednotlivé práce, je stále *in statu nascendi*, nie je to spôsob odpovede na otázku o percepcii a rozvoji filozofie prítomnosti. Analýza téz recentizmu je ešte len pred nami a nebude to ľahká úloha. Všetky konštatovania sa už musia vyslovovať vo svetle transcendentálneho (kvantového) recentizmu a práce *Ojczyzna nasza, któryś jest teraz* a hádam jednej z najdôležitejších: *Mikołaj z Kuzy. Agnostycyzm a etyka prostomyślności*. A tak recentizmus by mohol byť nazvaný nielen neoparmediánskym, ale v definovanom zmysle aj neoplatónskym [38].

Z poľského originálu preložila Marta Vojteková, FF PU Prešov.

- [1] BAŃKA, J.: *Mikołaj z Kuzy. Agnostycyzm filozoficzny a etyka prostomyślności*. Katowice 2003.
- [2] DURA, A. A.: „W sprawie reentywizmu.“ In: *Principia* T. XXXIV, marzec 2003.
- [3] HEGEL, G. W. F.: *Fenomenologia ducha*. T. 1. tłum. A. Landman. Warszawa 1963.
- [4] BAŃKA, J.: *Ja-teraz. U źródeł filozofii człowieka współczesnego*. Katowice 1983.
- [5] KRĄPIEC, M. A.: *Człowiek. Kultura*. Lublin, Uniwersytet 1982.
- [6] BAŃKA, J.: „Słowo wstępne.“ In: *Folia Philosophica*. T. 20. Red. J. Bańka, Katowice 2002.
- [7] Diels-Kranz, 28 B 8, w. 1 – 21.
- [8] BAŃKA, J.: *Czas i metoda. Rozważania o metodzie a recentiori*. Katowice-Teresin 1993.
- [9] BAŃKA, J.: *Traktat o czasie. Czas a poczucie dziejowości istnienia w koncepcjach reentywizmu i prezentyzmu*. Katowice 1991.
- [10] BAŃKA, J.: *Wstęp do filozofii. Filozofia w świetle własnej przeszłości i u progu nowej epoki systemów*. Katowice 2001.
- [11] MITROWSKI, G.: „Istnieć-to być teraz.“ In: *Rozważania o filozofii a recentiori. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Bańce*. Red. A. E. Szołtysek, Katowice 1994.
- [12] BAŃKA, J.: *Ontologia bytu aktualnego. Próba zbudowania ontologii opartej na założeniach reentywizmu*. Katowice 1986.
- [13] BAŃKA, J.: *Epistemologia jako odkrycie aktualnego momentu prawdy. Próba neosemantyzacji klasycznej definicji prawdy w reentywizmie*. Katowice 1990.
- [14] BAŃKA, J.: *Metafizyka zdarzeń. Reentywizm i henadologia*. Katowice 1991.
- [15] BARTNIK, Cz. S.: *Historia filozofii*. Lublin 2001.
- [16] BAŃKA, J.: *Absolut i absurd. Filozoficzne dociekania początkowości i finalności świata*. Katowice 2003.
- [17] BAŃKA, J.: *Ojciec nasz, któryś jest teraz. Idee czystej terażniejszości i terażniejszociowej filozofii*. Zv. 1 – 2. Katowice 2001.
- [18] BAŃKA, J.: *Filozofia techniki. Człowiek wobec odkrycia naukowego i technicznego*. Katowice 1980.
- [19] BAŃKA, J.: *Nowa encyklopedia nauk filozoficznych*. T. 3. *Nauka o wartościach*, Poznań 2002.
- [20] MITROWSKI, G.: „Prolegomena do wszelkiej filozofii, która zmierza do uchwycenia bytu w jego aktualności.“ In: *Wieczne teraz ...op. cit.*, s. 44 – 60.
- [21] MITROWSKI, G.: *Główne zasady etyki prostomyślności*. Poznań 2002.
- [22] DURA, A. A.: *Obecność normy prostomyślności w etyce chrześcijańskiej*. Katowice 2000.
- [23] DURA, A. A.: „Etyka prostomyślności-moralność otwarta-chrześcijaństwo.“ In: *Folia Philosophica*. T. 20. Red. J. Bańka. Katowice 2002.
- [24] BAŃKA, J.: *Prolegomena do historiozofii. Spór historyzmu z reentywizmem o historię dziejów*. Poznań 2001.
- [25] SCHNAEDELBACH, H.: *Filozofia w Niemczech 1831– 1939*. Warszawa 1992.
- [26] BAŃKA, J.: *Metafizyka wirtualna. Traktat o strukturach chwilowych*. Katowice 1997.
- [27] BAŃKA, J.: *Euroreentywizm, czyli droga do wspólnotowej terażniejszości narodów*. Katowice 2002.
- [28] BAŃKA, J.: *Poglądy filozoficzno-społeczne Michała Wiszniewskiego*. Warszawa 1967.

- [29] BAŃKA, J.: *Narodziny filozofii nauki w Polsce. Studium o ergonomii humanistycznej Wojciecha Jastrzębowskiego*. Warszawa 1970.
- [30] WIECZOREK, K.: „Historia Katowickiego oddziału PTF na tle najnowszych dziejów kultury umysłowej Górnego Śląska.“ In: *Polskie Towarzystwo Filozoficzne czyli z dziejów filozofii jako nauki instytucjonalnej*. Ved. redaktorki: Barbara Markiewicz, Jacek J. Jadacki, Ryszard Jadczyk. Warszawa 1999.
- [31] GŁOMBIK, Cz.: „O środowisku oraz pracach katowickich filozofów i socjologów.“ In: *Studia Filozoficzne* 1977, č. 1 (134).
- [32] KIEPAS, A.: „Prezentacje. Instytut Filozofii Uniwersytetu Śląskiego.“ In: *Principia. Ekspres Filozoficzny*, č. 26, marec 2001.
- [33] BAŃKA, J.: „Recentivizmus ako filozofovanie s ‘duchom času‘.“ In: *Súčasný podoby filozofovania a filozofie v Poľsku*. Red. R. Dupkala. Prešov 2002.
- [34] BAŃKA, J.: „Charakter recentivistickej metódy vo vede a vo filozofii.“ In: *Súčasný podoby filozofovania a filozofie v Poľsku*. Red. R. Dupkala. Prešov 2002.
- [35] SZYSZKOWSKA, M.: „Dzieło Józefa Bańki.“ In: *Res Humana* č. 3 (58), 2002.
- [36] KONIEW, W.: „Recentywizm, czyli byt i czas.“ In: *Wieczne teraz...*
- [37] ZACHARIASZ, A. L.: *Wprowadzenie do: Wieczne teraz...*
- [38] DURA, A. A.: „Wprowadzenie do recentywizmu.“ In: *Folia Philosophica*. T. 22. Red. J. Bańka, Katowice 2004 (v tlači).